

*Mustafa MEHMET**

ROMANYA'DA GAGAUZLAR HAKKINDA YAPILAN ARAŞTIRMALARA GENEL BİR BAKIŞ

A General Overview of Romanian Research on the Gagaouz People

Abstract: Based upon an extended bibliographical list that contains many works on ethnogenesis, language, folklore, culture and inter-ethnic relations, the article wishes to offer an overview of Gagaouz origins and history, as they are reflected through Romanian researchers' writings.

Keywords: Gagaouz, ethnogenesis, Christian Turks, bibliography, Budjak.

*

Bildirime (yani Dokladıma) başlarken, her şeyden önce, “Gagauz Yeri” nin merkezi olan Komrat gibi güzel bir şehirde yapılan bu Sempozyuma beni de davet etmek lütfunda bulunan Hazırlık Komitesine ve bu hususta emeği geçen bütün dostlara teşekkür etmeyi bir görev saydığımı belirtmek isterim.

Benim burada sunacağım Bildiride, sizlere, Gagauzlar hakkında yeni bir şeyler söyleyeceğimi sanmıyorum. Çünkü, Gagauzlar üzerinde yapılan araştırmalarla ilgili Bibiliyografyaya bakacak olursak, Gagauzlar hakkında yazılmadık ve ortaya konmadık problem kalmamış olduğunu söyleyebiliriz. Yani, Gagauzların kökleri - etnogenezi, Gagauz dili, kültürü, folkloru, başka uluslarla olan ilişkileri ve diğer konular, uzmanlar tarafından araştırılmış ve birçok sonuçlara varılmış olduğunu görüyoruz. Hattâ, bugün, dünyada, bilim dalları arasında, ayrı bir Gagauzoloji dalı ortaya çıkmıştır, diyebiliriz. Az bir zamen içinde, kendini dünyaya tanıtmış olan küçük bir toplum için, yani, Gagauz toplumu için, bu dereceye varmış olmak, büyük bir başarı sayılabilir. Bundan sonra, Gagauzoloji Bilimini daha da genişletmek ve Gagauzların nerden gelip, nereye doğru gitmekte olduklarını dahadaderin bir şekilde araştırmak ve tanıtmak, hem şimdiki bilim adamlarının ve hem de gelecek Kuşakların üzerine düşen önemli bir görev olsa gerektir.

Benim buradaki amacım, Gagauzlarla ilgili olarak, Romanya'da yapılan araştırmalara genel bir bakıştan ibaret olacaktır. Belki de, bunlar da, sizler için, bilinen şeyler olabilir. Ama, yine de, hatırlatmakta fayda olduğunu düşünüyorum.

*Istoric (conferință susținută la Comrat, Republica Moldova, 18.12.2001. Traducere și adaptare: Gulen Abdula- Nazare).

Bilindiği gibi, Gagauzlar problemi, Romanya'yi en çok ilgilendiren ülkelerden biridir, diyebiliriz. Çünkü, Gagauzların dedeleri sayılan eski Türk kavimlerinin hemen hepsi simetikus, Romanya topraklarından gelip-geçmişler veya buralarda, eriyip, tarihe karışmışlardır. Aynı zamanda, iki Dünya Savaşı arasında, Gagauzların çoğu, Janis; Karadeniz'in Balçık kasabasından Nistru (Turla)'ya kadar uzanan geniş bir sahada yaşayan Gagauz âlem: Romanya idaresinde kalmıştır. İşte bu arada, yani 1918-1940 yılları arasında, Romanya'da yaşayan öteki azınlıklar gibi, Gagauzlar da, kendilerini dünyaya daha iyi tanıtmaya fırsatını bulmuşlardır. Hattâ, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Romanya'da 14 yıl kadar Büyükelçilik yapmış olan Hamdullah Suphi Tanrıöver de, Basarabya Gagauzları ile yakından ilgilenerek, onlara, Basarbya'da, Türkçe okullar açtırmış ve Romanya'dan öğretmenler göndermiştir. Onun amacı, Hristiyan olmalarına rağmen Gagauzlar, Türk-İslâm dünyasına kazandırmaktı. Fakat, ikinci Dünya Savaşından sonra, Basarabya tekrar Sovyetlere geçmiş olmakla, durum büsbütün değişmiştir.

İşte, bu gibi şartlar altında, başka yerlerde olduğu gibi, Romanya'da da, bilim adamları, tarihçiler, dilciler ve diğerleri, Gagauzların menşeleri, yani kökleri sayılan ve XI-XIV. Yüzyıllarda, Balkanlarda yaşamış olan eski Türk kavimleri üzerinde pek çok araştırmalar yapmışlar ve devam etmektedirler. Ounlardan, peçenekleri, Oğuzları (Uzları), Kumanlar (Kıpçakları), Tatarları ve XIII. Yüzyılın ikinci yarısında, Anadolu'dan Dobruca'ya gelip yerleşen Selçuklu Türkler hatırlatılabilir.

Bu gibi konular üzerinde araştırmalar yapan Romen bilim adamları, sonraları, ayrı bir eponim olarak ortaya çıkan Gagauz adı ile Gagauz toplumu arasında, bir bağlantı olup olmadığı hakkında da görüşlerini ortaya koymaya çalışmışlar ve çalışmaktadırlar. Fakat, başka yerlerde olduğu gibi, Romen bilim adamları arasında da, bazı konularda, görüş birliği olduğunu söyleyemeyiz.

Nitekim, bazıları, Romen-Kuman (Kıpçak) ortaklığından hareketle, Gagauzları, Kuman teorisiyle açıklarlar. Başkaları ise, Oğuzlardan (Uzlardan), yola çıkarak, Gagauzların etnogenezi (menşelerini) ispat etmeye gayret sarfederler. Üçüncü bir grup ta, İzzeddin Keykavus ve Sarı-Saltuk olaylarına önem vererek, Gagauzları, Selçuklu Türklerine bağlarlar. Buradan da anlaşılacağı gibi, Romen bilim adamları, C. Jirecek, Th. Menzel, Paul Wittek ve daha başka uzmanlar tarafından ileri sürülen teorilerden birine ağırlık vererek, Gagauzların etnogenezi (menşelerini) bu şekilde açıklama yolunu seçmişlerdir, diyebiliriz.

Bazıları ise, konuyu daha geniş bir şekilde ele almaktadırlar. Meselâ, Ion I. Nistor, Aşezârile bulgare şî gâgăute din Basarabia (Basarany'a da Bulgar ve Gagauz Yerleşim Yerleri), adlı bir eserinde, Gagauzların "daha erken zamanlarda, Ortodoks dinine kazanılmış olan Peçenek-Kuman-Türk asıllı" olduklarını söyleyerek, eski Türk kavimlerinin en önemlilerini bir araya getirmektedir. Hattâ, daha da ileri

giderek, XIII. Yüzyılda, “Peçenek-Kuman etnik unsurların üzerine, Konya Sultanlığından gelen Türk kabileleri yerleşmişlerdir” demekle, Gagauzlari, Selçuklu Türklerine de bağlanaktadır.

Diğer taraftan, Gagauzların nerelerde tarihe çıktıkları hakkında da, görüş ayrılıkları vardır. Bazıları, Karadenizin Balçık-Kavarna bölgesini gösterirler, bazıları ise, Dobruca’nın Babadağı bölgesini veya Karadenizin kuzey-bati taraflarını ileri sürerler.

Aynı zamanda, Romen bilim adamları, Gagauzların etnogenezerini arařtırırken, Gagauz adı üzerinde de durmaktadırlar. Ama, bu eponim hakkında da birlik olmadığını söyleyebiliriz.

Gagauz dili veya Gagauz folkloru hakkında da arařtırmalar yapıldığını görüyoruz. Bunlardan da bazıları, bildirinin sonuna eklenen Bibliyografada verilmiştir.

Özellikle Ortaçağ başlarında, Romen Voyvodalıklarının kuruluşları üzerinde arařtırma yapan tarihçilerin ve linguistlerin veya coğrafya-uzmanların çoğu, eski Türk kavimlerinden kalan toponimlere, hidronimlere ve onomastiklere çok önem vermiş ve vermektedirler. Ancak, bu arařtırmaların, Gagauzlarla ne derecede ilgisi olup olmadığı ayrı bir konu olarak ele alınabilir.

Özellikle Basarabya üzerinde yapılan arařtırmalarda, Gagauzlara daha çok önem verildiğini söyleyebiliriz. Bunların arasında, Gagauzlar hakkında bazı olumsuz fikirler de ortaya atılmıştır. Hattâ, Gagauzlar hakkında Ansiklopedilere makale yazanlar dahi, bu gibi olumsuz görüşleri, Romen kaynaklarına da aktarmışlardır, diyebiliriz. Meselâ, Th. Menzel, Gagauzlarla ilgili olarak, “az uyanık” veya “çok pinti”, yahut “Gagauzlar az misefirperverdirler” gibi menfi deyimleri, Gh. Popescu-Ciocănel’ in, daha 1906 yılında, “Revue du Monde Musulman” (vol.I, No.II, 1906, p. 183-197) dergisinde yayınladığı: Populations Musulmans de la Roumanie başlıklı makalesinden almıştır. Buna benzer daha başka örnekler de verilebilir.

Aynı zamanda, Constantin Necşulescu, yayılamı olduđu makalelerin birinde, Gagauzların dedelerinin, 1065 yılında, Biznas İmparatorluğuna gelen Öguzlar (Uzlar) olduđu teorisini ileri sürerek, Bulgar veya Grek asıllı oldukları hakkındaki görüşlere katılmamaktadır. Ona göre, “Balkanlara gelen halklar, adlarıyla, biribinden ayrılırlar. Peçenekler ve Kumanlar gibi, bazıları, Müslümanlığı kabul ederek, Türk, yani Müslüman adı ile tanınmışlar, bazıları da, Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Öguzlar (Uzlar), Hristiyanlığı kabul ederek, bundan sonra, Gagauz (găgăuzi), yani, Hristiyan Uz veya Oghuz adı altında tanınmaya başlamışlardır” (Năvălirea uzilor prin Țările Române în Imperiul bizantin; bak: “Revista Istorică Română”, vol. IX, București, 1939-1940).

Romanya’da, son zamanlarda, yakarıda bahsedilen konular üzerinde ısrarla duran ve, bu arada, kendi görüşlerini de ortaya koyan Gagauzoloji uzmanlarından, özellikle, Dr. Anatol Macriş (Makriş)’i hatırlatmak yerinde olur kanısındayım. Son yıllarda onun kaleme aldığı eserler, 50-100 sayfa arasında olmakla beraber, onlarda, Gagauzlar hakkında, okuyucuları aydınlatıcı bilgiler verildiğini görebiliyoruz.

Dr. Anatol Macriş’in yayınladığı eserlere bir göz atacak olursak, Gagauzların etnogenezleri, ayrı bir toplum olarak tarihe çıktıkları yerler, eskiden ve şimdi yaşadıkları topraklar, Gagauz adının kökeni, Gagauz dili ve Gagauz kültürü, Romenlerle olan bağlantıları ve daha başka konular hakkında geniş bilgiler verildiğini söyleyebiliriz. Gagauzların, Türklerle aynı kökten geldiklerini ispat etmek üzere, XVII, yüzyıl ortalarında, Evliya Çelebi tarafından, Dobruca Türklerine verilen Çitak adı ile, Basarabya’da da bulunan Çitak adı arasında bir bağlantı kurmak istediğini de görebiliyoruz.

Dr. Anatol Macriş’in, özellikle, üzerinde durduğu konulardan biri de, Bulgar tarihçileri tarafından, Gagauzlarla ilgili olarak, ileri sürülen: “Gagauzlar Bulgar asıllıdırlar” veya, “Gagauzlar Türkçe konuşan Bulgarlardır” gibi “teorileri” çürütmektir, diyebiliriz. Grek teorileri hakkındaki görüşleri de aynı istikamettedir. Dr. Anatol Macriş, aynı zamanda, geniş Bibliyografi de vermektedir. Son zamanlarda, Romen tarihçisi Constantin Rezachevici dahi, Gagauzlar konusu ile yakından ilgilenmektedir. C. Razachevici, Gagauzlarla ilgili olarak, komşu ülkelerdeki araştırmaları da ele almakta, özellikle, Gagauzların kökleri hakkında, Keyhavuz-Sarı Saltuk (1262-1264) olaylarını savunmaktadır.

Süphesiz, Romanya’da, Gagauzları ilgilendiren konular üzerinde çalışanların sayısı, belki başka ülkelere göre, daha çoktur, diyebiliriz. Bunların arasında, Dimitrie Cantemir, Nicolae Iorga, Ion I. Nistor, Constantin Necşulescu, Alexandru Arbore, Andrei Pippidi, Gh. Popescu-Lisseanu, Alexandru Boldur, Neagu Djuvara, Mihai Guboglu, I. Conea, I. Donat, Victor Spinei, C.C. Giurescu, Petre Diaconu, Mihai Sâmpetru ancak bazılarıdır.

Buraya kadar bahsettiklerime bağlı olarak, ben de, bazı görüşlerimi arz etmek istiyorum:

Her şeyden önce, anladığım kadarıyla, şimdiye kadar yapılan araştırmalardan, Gagauzların etnogenezleri hakkında, çeşitli “teori”lerin devam etmekte olduğunu söyleyebiliriz. Gagauz adı da, türlü türlü telâffuz edilmekte ve yazılmaktadır: Gagauz, Gagavuz, Gagoguz ve daha başkaları gibi. Bunların belli bir karara bağlanması gerektiği kanısındayım.

Diğer taraftan, Gagauz adının, Rus istatistiklerinde geçen 1817 yılından baska, daha eski tarihlerde kullanılıp kullanılmadığı da, ayrı bir araştırma konusu olmalıdır. Bu ise, Gagauz toplumunun, bu isim altında devamlılığını ispat edecek en önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir, diyebiliriz. Bu hususla ilgili olarak,

özellikle, Osmanlı Arşivlerinde daha esaslı bir şekilde arařtırmalar yapılması gerektiğı de inkâr edilemez. Ancak bu suretle, Tuna'nın güneyinden, yani Dobruca'dan zorla gocerüben Gagauzlarla, yerli halk arasında bulunan ve aynı soydan gelen unsurlarla kaynaşması meselesi de daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Son yıllarda, benim yayınladığım: Documente turcești privind Istoria României, vol. III (1791-1812) adlı eserde, bu konu ile ilgili olarak, bazı bilgiler bulunmaktadır. Özellikle, Buçak denilen bölgeler, 1806-1812 Yılları arasında süren Osmanlı Rus savaşı sırasında, Ruslar tarafından, Nogay Tatarları kaldırılarak, Rusya içlerine doğru sürülmüşler ve, buralara, Dobruca ve Bulgaristan taraflarından getirilen bazı toplumlar yerleştirilmişlerdir.

Bu gibi konuları, 1812 yılında, Bükreş'te imzalanan Osmanlı-Rus Barış Antlaşmasında görmek mümkündür. Bu hususta, daha derinlere gidilmesi, Gagauzolojiye faydalı olacağı kanısındayım.

Gagauzların geçmişleri, Uygurlara ve hattâ Gök Türklere kadar gerilere götürülebilir. Diğer taraftan, etrafı başka milletlerle sarılı bulunan Gagauz toplumunun geçmişini arařtırmak ne kadar önemli ise, geleceğı üzerinde de durmamız okadar önemlidir, diyebiliriz.

Gerçekten, Gagauzlar, Karadeniz'in etrafını kuşatan Türk asıllı toplumlardan oluşan zincirin küçük, fakat çok önemli bir halkasını teşkil ederler. Hristiyan Ortodoks olmalarına rağmen, onlar, kendilerine özgü bir Türkçe konuşurlar. Onun içindir ki, Gagauz toplumunun devamı demek, Karadenizin etrafını saran. Türk-Islam toplumlarından oluşan zincirin devamı demektir. Özellikle, Türk-Islam toplumları gibi, Gagauz halkı da Allah'a inanmaktadır. "Evde dua et Allaha, ama kiliseyi de unutma!" veya, Allah ile ilgili daha başka deyimler, bu inancı kanıtlamaktadır.

İşte bu gibi yakınlıklardan dolayıdır ki, Gagauzlar, bir taraftan, Doğuya doğru bakarken, diğer taraftan da yüzlerini, Batıya, yani Balkanlara doğru da çevirmek zorundadırlar, diye düşünüyorum.

Balkanlara ve oradan da, Türkiye'ye doğru giden yol ise, Romanya'dan geçer.

O privire de ansamblu asupra găgăuzilor

Înainte de a trece să-mi prezint lucrarea de față, doresc să transmit mulțumirile mele comitetului organizator al acestui simpozion care se desfășoară în Găgăuzia și invitației pe care mi-ați trimis-o de a participa la acest simpozion.

Sper ca lucrarea mea să vă aducă câteva noutăți privind găgăuzii. Dacă vom privi bibliografia de la final vom observa că nu mai sunt multe lucruri de spus despre aceștia. Vom observa că specialiștii în cercetarea acestui domeniu s-au aplecat cu toată seriozitatea asupra etnogenezei, folclorului, limbii, culturii și relațiilor cu celelalte popoare precum și cu alte domenii. Putem spune că astăzi există chiar un domeniu care se ocupă cu *găgăuziologia*. Putem spune că într-un timp destul de scurt acest popor relativ mic ca număr a reușit să se impună cu seriozitate în lumea cercetătorilor. Acest fapt impune ca cercetările începute să fie continuate cu mai multă atenție pentru ca următoarele generații să știe cine sunt, de unde vin și ce este cu ei.

Scopul lucrării mele este de a prezenta o privire de ansamblu asupra găgăuzilor reliefată din lucrările cercetătorilor din România. Poate că pentru dumneavoastră nu va fi ceva nou, dar reamintirea lor vă va fi de folos, cred.

După cum se știe, pentru România comunitatea găgăuză este foarte importantă deoarece este o ramură turcică care a poposit pe meleagurile ei, s-a contopit cu istoria ei, a lăsat urme, s-a stabilit și în prezent este aproape pe cale de dispariție.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, majoritatea găgăuzilor care trăiau în spațiul dintre zona Mării Negre (Balcik) până la Nistru, localitatea Turla era sub administrația românească. Așa se face că în perioada 1918-1940, ca toate celelalte etnii, găgăuzii s-au putut afirma și ei.

Însuși ambasadorul Turciei din vremea respectivă, Hamdullah Suphi, care a deținut funcția diplomatică în România timp de 14 ani, s-a ocupat în mod deosebit de găgăuzii din Basarabia, deschizând pentru aceștia școli de limbă turcă și trimițând profesori de limbă. Scopul lui era ca astfel să-i integreze în marea familie a turcilor de religie islamică, deoarece se știe că găgăuzii sunt turci de religie creștină.

După cel de-al Doilea Război Mondial, situația se schimbă complet pentru găgăuzi, deoarece Basarabia trece sub conducerea sovietică.

Cu toate acestea, cercetători istorici au continuat să facă studii ample asupra acestei populații de găgăuzi, o veche ramură turcică, sub toate aspectele ei, a venirii și așezării lor în spațiul Balcanic în perioada secolelor XI-XIV. Cercetările continuă nu numai asupra acestei ramuri turcice, ci și asupra pecenegilor, oguzilor, kumanilor (kîpceak), tătarilor și selgiucizilor care au venit în a doua jumătate a secolului al XIII-lea din Anatolia și s-au așezat în Dobrogea.

Cercetări asupra găgăuzilor și asupra eponimiei lor continuă să se facă și nu putem trece cu vederea că mai sunt și unele puncte de vedere contradictorii, chiar în rândul acestor cercetători români. Unele teorii încearcă să demonstreze că găgăuzii sunt o combinație între români și cumani, altele că sunt de origine oguză. O altă teorie încearcă să demonstreze că grupul de găgăuzi se trage direct din ramura

selgiucidă care a poposit în Dobrogea odată cu Sari Saltuk Dede și armata lui Izeddin Keykavuz. Cercetătorii C. Jirecek, Th. Menzel și Paul Wittek precum și alții încearcă prin această teorie să deschidă un orizont nou asupra etnogenezei găgăuzilor.

Alți cercetători precum Ion I. Nistor încearcă să dea o explicație mai amplă în privința etnogenezei acestui popor. În lucrarea sa *Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia* (Basarabiya'da Bulgar ve Gagauz Yerleşim Yerleri) precizează că această populație de origine turcă are o vechime mult mai mare față de trecerea ei la Ortodoxie, pe care a luat-o de la celelalte popoare cum ar fi pecenegii și cumanii, popoare de asemenea de origine turcă. Cercetătorul nostru merge și mai departe, până în secolul XIII, arătând că din punct de vedere etnic găgăuzii fac parte din acei turci selgiucizi veniți odată cu Sultanul de Konya pe teritoriul Dobrogei de azi.

Pe de altă parte, există opinii diferite privind venirea acestora și așezarea lor în zonă. Unii susțin că ar fi venit prin zona Mării Negre și că s-ar fi format ca popor în zona Balcik- Kavarna (Bulgaria de azi), alții susțin că ar fi venit prin nord-vestul Mării Negre și s-ar fi așezat în zona Babadagului.

În momentul de față, cercetătorii români studiază cu mare atenție și dau mare importanță etnogenezei, denumirii, limbii și folclorului acestui popor. Bibliografia atașată la finalul acestei lucrări dovedește importanța ce se dă studierii etnogenezei acestui popor.

Istoricii, lingviștii și geografii, cercetători ai perioadei medievale au dat și dau o mare importanță toponimelor, denumirilor de ape și chiar al unor nume de botez și de familie care au rămas de la vechile popoare turcice ce au trecut prin această parte a lumii. Dar cât de mult s-a înaintat cu cercetarea asupra găgăuzilor rămâne de văzut. Putem spune că aceste cercetări au fost mai ample în zona Basarabiei. Unele teorii lansate aici sunt de-a dreptul greșite. Putem spune cu părere de rău că aceste teorii și articole cu caracter defăimător la adresa găgăuzilor au ajuns și în România prin intermediul enciclopediilor. De exemplu, Th. Menzel îi caracterizează astfel: „incapabil”, „foarte răutăcios” sau „Găgăuzii sunt neospitalieri”. Astfel de aprecieri jignitoare au fost reliefate și de Gh. Popescu-Ciocănel, care publică în 1906 în revista *Revue du Monde Musulman* lucrarea „Populations Musulmans de la Roumanie”¹. Putem consemna și alte exemple de acest gen.

În momentul de față, Constantin Necșulescu încearcă, într-unul din articolele sale privind strămoșii găgăuzilor, să redea cu exactitate originea turcică a găgăuzilor, negând acele teorii care susțin că aceștia ar fi de origine greacă sau bulgară. După el, „popoarele care au trecut prin Balcani se diferențiază după

¹ A se vedea *Revue du Monde Musulman*, vol I, No.II, 1906, pp.183-197.

denumirile pe care le-au purtat, cum ar fi pecenegii și cumanii; unii dintre ei acceptând religia musulmană au fost cunoscuți ca turci musulmani, alții însă au acceptat creștinismul. Unii oguzi (uzi) acceptând creștinismul au fost recunoscuți prin denumirea de găgăuzi, adică, oguzi creștini sau uzi creștini”². În momentul actual, găgăuzii devin din ce în ce mai interesați pentru cercetătorii găgăuzologi. Printre aceștia trebuie amintit Dr. Anatol Măcriș, care încearcă în cele 50-100 de pagini să lumineze cititorul cu privire la originea, locul și evoluția acestui popor atât de controversat, găgăuzii. În toate lucrările sale, Dr. Anatol Măcriș pune accent pe etnogeneza, limba, cultura, legătura cu poporul român, rădăcina comună cu poporul turc. Demonstrând aceste lucruri, cercetătorul amintește de aprecierea făcută de Evlia Celebi care, trecând prin Dobrogea în secolul XVII, spunea că a dat peste un popor turc numit *Citak*, popor pe care l-a găsit mai apoi în Basarabia purtând aceeași denumire.

Trebuie precizat și faptul că Dr. Anatol Măcriș este unul dintre acei cercetători istorici care încearcă cu toată tăria să anihileze acele „teorii” ale unor istorici bulgari care vor să implementeze teoria precum că „Găgăuzii sunt de origine bulgară” sau că „Găgăuzii sunt bulgari vorbitori de limbă turcă”. Cu aceeași promptitudine Dr. Anatol Măcriș dezmente și teoriile istoricilor greci care vor să-i considere pe găgăuzi de origine greacă. Aceste supoziții ale Dl. Dr. Anatol Măcriș se bazează pe o largă documentație bibliografică. Chiar și istoricul român Constantin Rezachevici este preocupat îndeaproape cu elucidarea etnogenezei acestui popor. Trebuie să amintim și cercetările făcute de anumiți istorici din țările vecine care leagă rădăcinile originii poporului găgăuz de cel al turcilor selgiucizi prin sultanul Keyhavuz și Sari Saltuk (1262-1264).

Cu siguranță putem spune că cei care s-au ocupat și se ocupă de studierea găgăuzilor, mai ales din România, este mult mai mare. Dintre aceștia amintim pe Dimitrie Cantemir, Nicolae Iorga, Ion I. Nistor, Constantin Necșulescu, Alexandru Arbore, Alexandru Pippidi, Gh. Popescu-Lisseanu, Alexandru Boldur, Neagu Djuvara, Mihai Guboglu, I. Conea- I. Donat, Victor Spirea, C.C. Giurescu, Petre Diaconu, Mihai Sânpetru. Aceștia sunt doar o parte.

Dacă până aici am încercat să prezint poziția altor istorici, permiteți-mi să vă prezint și poziția mea. Înainte de toate putem preciza că cercetările privind „teoriile” legate de etnogeneza găgăuzilor sunt în continuare un motiv de studiu și cercetare. Chiar și numele dat acestora este diferit: Gagauz, Gagavuz, Gagoguz și altele. Față de argumentarea unora dintre ele sunt în totalitate de acord.

² Vezi Constantin Necșulescu, „Năvălirea uzilor prin Țările Române în Imperiul bizantin” în *Revista Istorică Română*, vol. IX, București, 1939-1940, pp. 185-207.

În ceea ce privește denumirea de Gagauz ar trebui să fie cercetate nu numai statisticile rusești din 1817 ci și documentele și scrierile istoricilor mult mai vechi de această dată. Aceasta ar duce la precizarea exactă a denumirii „găgăuz”, ce ar trebui să rămână în continuare pentru această întreagă populație. Va trebui să se intre în arhivele otomane, care ar aduce multă lumină în această chestiune. Numai așa se va putea dovedi că ei, găgăuzii, au existat în sudul Dunării, în Dobrogea și de acolo au migrat în diferite direcții.

Într-una din ultimele mele lucrări, *Documente turcești privind istoria României, vol. III (1791-1812)*, am prezentat unele aprecieri privind tema propusă și în special zona Bugeacului din perioada 1806-1812. Se știe că în această perioadă a avut loc războiul Ruso-Otoman. În urma acestui război rușii i-au ridicat pe tătarii nogai, pe care i-au strămutat în interiorul Rusiei, iar în locul lor au adus alte populații în Dobrogea și Bulgaria. Aceste aspecte sunt bine prevăzute în Pacea de la București din 1812, semnată de cele două părți. În ceea ce privește vechimea populației găgăuze putem ajunge până la uzguri și Turcii Albaștri (Gok Turkleri). Pe de altă parte, analizând cu atenție vechimea și conviețuirea precum și mixajul cu alte popoare vom descoperi lucruri deosebit de importante pentru istoria acestei zone, descoperind un popor de origine turcică, mic ca număr dar care înconjoară ca un lanț puternic țărmul bazinului Mării Negre, un popor continuator al poporului turc de religie islamică. În ciuda faptului că sunt de religie creștin-ortodoxă, găgăuzii vorbesc o limbă turcă foarte veche și corectă. Cuvântul *Allah* pe care aceștia îl folosesc în rugăciunile și ritualurile creștine demonstrează această continuitate a popoarelor de origine turcică. „Acasă te poți ruga lui Allah, dar nu uita să mergi la biserică!” este una dintre poruncile de bază ale găgăuzului. Folosirea cuvântului *Allah*, după părerea mea, demonstrează că, pe de o parte, privesc spre Răsărit dar pe de altă parte că fețele lor se întorc spre Apus, spre Balcani și de acolo spre Turcia și bineînțeles spre România, punct principal de trecere spre cele două destinații geografice.

Seçme Bibliyografya / Bibliografie Selectivă

- Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, „Știri despre Babadag în Evul Mediu” în *Revista de Istorie*, București, Nr. 13 (1978), pp. 445-460.
- Al. P. Arbore, *Din etnografia Dobrogei. Așezările bulgarilor*, București, 1916.
- Al. P. Arbore, „Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia Sudică și Dobrogea în veacurile XVIII-XIX” în *Analele Dobrogei*, IX, 1929, pp. 1-12.
- Al. P. Arbore, „Characterul etnografic al Dobrogei Sudice (din epoca turcească până la 1913)” în *Analele Dobrogei*, Nr. 3, 1938.

- Zamfir P. Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, București, 1898.
- Mihaela Babușca, „Considerații privind originea și evoluția istorică a găgăuzilor” în *Caielele Laboratorului de Studii Otomane*, București, Nr.2, 1993.
- Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, Vol. III, București, 1971.
- Alexandru V. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Editura „Victor Frunză”, București, Ed. a II-a, 1992.
- C. Brătescu, „Populația Dobrogei” în *Analele Dobrogei*, vol. IX, 1928.
- G. Brătianu, „Nouvelles contributions à l’histoire de Dobroudja au Moyen-Âge” în *R.H.S.E.E.*, XXI, 1944, p.70-81.
- Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei (Descriptio Moldaviae)*, 1716 în: Dimitrie Cantemir, *Opere*, Edit. Academiei, Vol. I, București, 1956.
- I. Conea, I. Donat, „Contribution à l’étude de la toponimie pétchenegue-comane de la plaine roumaine du Bas-Danube” în *Contributions Onomastiques*, Bucarest, 1958.
- Miron Costin, *Letopiseșul Moldovei*, București, ed. 1944.
- Aurel Decei, „Dobruța” în *Islam Ansiklopedisi*, Çilt. 3, Istanbul, 1945, pp. 628-643.
- Aurel Decei, „Buçak” în *Islam Ansiklopedisi*, Çilt – 2, Istanbul, 1949, pp. 742-747.
- Aurel Decei, „Le problème de la colonisation des Turcs Seljoukides dans la Dobrogea au XIII-e Siècle” în *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. IV, Ankara, 1968, pp. 81-111.
- Aurel Decei, „Problema colonizării turcilor seldjukizi în Dobrogea secolului al XIII-lea” în *Relații Româno-Orientale*, București, 1978, pp. 169-192.
- O. Densușianu, *Histoire de la langue roumaine*, București, 1929.
- Petre Diaconu, *Les Petchenegues au Bas-Danube*, Bucarest, 1970, 158 p.
- Petre Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XI-e –XII-e siècles*, București, 1978, 158 p.
- VI. Drâmba, „Aspecte din fonetica găgăuza” în *Fonetică și Dialectologie*, Vol. II, București, 1960, pp. 121-129.
- VI. Drâmba, „La repartition des parlès turcs de Dobroudja” în *Acta Orientalia Hungarica*, Budapesta, 1970.
- Vladimir Drâmba, *Syntaxe Comane*, București-Leiden, 1973.
- Vladimir Drâmba, „Le Gagaouze – Dialecte de la Langue Turque” în *I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler*, Bilimsel Bildiriler – 1972, Ankara, 1975.
- Vladimir Drâmba, *Codex Comanicus, Edition diplomatique avec facsimiles*, Editura Enciclopedică, Bucarest, 2000, 296 p. + 84 p. (facs.)
- Evliya Celebi, *Seyahatname (Carte de Călătorii)*, *Călători străini despre Țările Române*, Ediția Mustafa Ali Mehmet, București, Vol. VI, 1976, pp. 311-775.

- I Ferent, *Cumanii și Episcopia lor*, Blaj, 1931.
- C.C. Giurescu, *Formarea poporului rumân*, Craiova, 1973.
- M. Guboglu, „Romen Ulusunun Eski Türk Kavimleri ile ilişkileri Hakkında”, *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara, Çilt II, 1981, pp. 755-780.
- M. Guboglu, „Gagavuz Halk Edebiyatı-Folklorundan iki Tarihî Efsane ve Bir Demet Tarihsel Türkü”, *I. Milletler Arası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1990, pp. 137-153.
- M. Guboglu, Prof. Mihail Çakır'ın „Ölümünün 50. Yılı Münasebetiyle”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, Nais, 1989, pp. 59-84.
- M. Guboglu, „Gagavuzların Türkçe Dili, Edebiyatı ve Tarihi Hakkında Araştırmalar – Bibliyografya Denemesi”, *I. Milletler Arası Türkoloji Kongresi – Tebliğler*, İstanbul, Çilt – II, 1987, pp. 63-72.
- M. Guboglu, „Gagauzların Aslına Ait Faraziyeler ve Kendi Fikirlerim”, *IX. Milletlerarası Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiri Özetleri (21-26 Eylül 1981)*, pp. 54-55.
- M. Guboglu, „Gagauz Folklorunun Özellikleri, Önemi ve Canavar (Kurt) Kültü”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Programı ve Bildiri Özetleri*, Ankara, 1981, p. 13.
- M. Guboglu, „Turcii selgiuci și statele lor” in *Studii și Articole de Istorie*, București, XXXII (1976), pp. 33-44.
- Halil Fehim, „Dobrucadaki Uzlar Gagauzlar”, *Emel*, Bazargic, Sayı, 26 (1930).
- N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899.
- N. Iorga, *Basarabia Noastră*, Vălenii de Munte, 1912.
- Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, București, 1985.
- Enver Mahmut, „Gagauz Türkleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Sayı:335, Ankara, 1991, pp. 147-154.
- A.I. Manoff, *Originea Găgăuzilor* (Traducere după originalul bulgăresc de Nicolae Batzaria), București, 1940.
- Dr. Anatol Măcriș, „Găgăuzii” in *Țara Noastră*, nr. 3 (1990), p. 8.
- Dr. Anatol Măcriș, „Cine sunt găgăuzii?” in *Națiunea*, nr. 17, 1990, p. 5.
- Dr. Anatol Măcriș, „Găgăuzii” in *Națiunea*, nr. 30 (57), 1991, p.6.
- Dr. Anatol Măcriș, *Găgăuzii*, Ediție bilingvă (rom.-fr.), București, 1999.
- Dr. Anatol Măcriș, *Găgăuzii și Români; Însemnări*, București, 2000.
- Dr. Anatol Măcriș, *Fragmente de istorie și nu numai*, București, 2001.
- Dr. Anatol Măcriș, *Găgăuzii. Note despre limba găgăuză și alte însemnări*, București, 2001, 59 p.
- Dr. Anatol Măcriș, *Note de călătorie și însemnări*, București, 2001, 131 p.
- Dr. Anatol Măcriș, *Găgăuzii. Opinii și Însemnări*, București, 2001, 53 p.

- Constantin Necşulescu, „Năvălirea uzilor prin Țările Române în Imperiul Bizantin” în *Revista Istorică Română*, București, vol. IX (1939), pp. 185-207 (Extras 1940).
- Ion I. Nistor, „Localizarea numelui Basarabiei în Moldova Transpruteană” în *Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice*, Seria III, Tomul XXVI, 1944, pp. 1-27 + hartă.
- Ion I. Nistor, „Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia” în *Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice*, Seria III, Tomul XXVI, pp. 355-393.
- Andrei Oișteanu, „Găgăuzii. Origine, etnogeneză, istorie” în *Revista* 22, Nr. 50, 28 dec. 1990, pp. 14-15.
- Al. Philippidi, *Originea românilor*, Iași, 1927.
- Cicerone Poghir, *Despre fonetica limbii găgăuze. Dialectul din Ceadâr-Lunga (?)*.
- Gheorghe Popescu-Ciocănel, „Populations Musulmanes de la Roumanie” în *Revue du Monde Musulman*, Paris, 1906-1907, pp.183-191.
- C. Rezachevici, „Găgăuzii” în *Magazin Istoric*, București, nr. 5-6, 1997.
- C. Rezachevici, „Găgăuzii – Originea lor” în *Cugetul. Revistă de Istorie și Cultură*, Chișinău, nr.1, 2001.
- Mihai Sâmpetru (București), „Uzii și Găgăuzii” în *Cugetul*, R.I.C. (Chișinău), nr. 3, 1992.
- Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, 1982.
- Victor Spinei, *Populațiile nomade turce în regiunile românești în secolele X-XIV*, Suceava, 1986-1987 (Extras din *Anuarul Muzeului Județean Suceava*, XIII-XIV, 1986-1987, 128 p.).
- Victor Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X-XIII: Români și Turanici*, Iași, 1985, 238 p.

Ek Bibliyografya / O bibliografie

- ****Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928.
- C. Brătescu, „Populația Dobrogei” în *Analele Dobrogei*, nr. 1, 1928.
- Kemal Karpat, „Gagauz'ların Tarihi Menşei üzerine ve Folklöründen Parçalar”, I. *Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Çilt I, Ankara, 1976, s.163-177.
- Mustafa Ali Mehmet, „Aspecte din istoria Dobrogei sub dominația otomană în veacurile XIV-XVII (Mărturiile călătorului Evliya Celebi)” în *Studii. Revistă de Istorie*, București, nr. 5, 1965.
- Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, Çilt I (1877-1878), Ankara, 1968, 819 s.; Çilt II (1879), Ankara, 1970 (832 s.).
- Müstecip Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, Ankara, 1966, ve 1987.

R. Vulpe, I. Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, vol.2, Bucureşti, 1968.

A.D. Xenopol, *Războaiele dintre ruşi şi turci...*, Iaşi, 1880 (ediția: Apostol Stan, Bucureşti, 1997).